

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Львівська політехніка»

САВЧУК МИКОЛА ВАСИЛЬОВИЧ

УДК 343.985:343.326:662.15] (477)(043.3)

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-ТАКТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
РОЗСЛІДУВАННЯ ТЕРОРИСТИЧНИХ АКТИВ,
ВЧИНЕНИХ З ВИКОРИСТАННЯМ ВИБУХОВИХ ПРИСТРОЇВ**

12.00.09 – кримінальний процес і криміналістика;
судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Львів – 2019

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Приватному вищому навчальному закладі «Львівський університету бізнесу та права» Міністерства освіти і науки України

Науковий керівник доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України
Ортинський Володимир Львович,
Навчально-науковий Інститут права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»,
директор

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
Никифорчук Дмитро Йосипович,
Національна академія внутрішніх справ,
завідувач кафедри оперативно-розшукової діяльності

кандидат юридичних наук
Маслюк Оксана Василівна,
ДЗВО «Ужгородський національний університет»,
старший викладач кафедри кримінального права
та процесу

Захист відбудеться «3» травня 2019 р. о 9.30 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 35.052.23 у Національному університеті «Львівська політехніка» (79008, м. Львів, вул. Князя Романа, 1/3, ауд. 304 XIX навчального корпусу).

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного університету «Львівська політехніка» (79013, м. Львів, вул. Професорська, 1).

Автореферат розіслано «2» квітня 2019 р.

**Учений секретар
спеціалізованої вченої ради**

М. М. Коваль

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Гарантування миру та безпеки – одна з вимог Конституції України (ст. 17), що, своєю чергою, є актуальним для кожної держави світу. На початку XXI ст. небезпека тероризму не тільки не знизилася, а й посилилася, набуваючи все більш масштабних і небезпечних форм. До 2014 р. Україна вважалася країною із найменшим ризиком у цій сфері, де тероризм як соціальне явище на той час мав вияви, характерні для початкової стадії його розвитку. Однак із російською анексією Криму та безпосередньою терористичною діяльністю на Сході України наша держава постійно відчуває загрозу терористичних актів. Відтоді суттєво змінилася і динаміка зазначених правопорушень у структурі злочинів проти громадської безпеки (терористичний акт – ст. 258 КК України). Зокрема, 2013 р. зареєстровано 4 злочини; 2014 – 1499; 2015 – 1295; 2016 – 1865; 2017 – 1286; 2018 р. – 1385. Водночас кількість переданих до суду кримінальних проваджень становить близько 25% від загальної розслідуваних*. Це вкотре засвідчує глобальний характер поширення тероризму та необхідність розроблення організаційно-тактичного забезпечення досудового розслідування зазначених злочинів.

Науково-теоретичним підґрунтям дисертаційної роботи стали праці українських і зарубіжних учених: В. Н. Агинського, А. Ю. Аполлонова, І. І. Артамонова, М. І. Асташова, В. П. Бахіна, Л. В. Бертовського, Р. З. Боршигова, С. І. Винокурова, В. П. Власова, Ю. М. Дільдіна, А. М. Єгорова, З. І. Кірсанова, І. П. Кравця, Н. П. Ландишева, В. В. Літвіна, В. В. Мартинова, М. А. Михайлова, Р. В. Мельника, І. Д. Моторного, О. В. Сав'юка, М. О. Селіванова, Л. А. Соя-Серка, В. О. Стекольников, І. П. Пантелєєва, В. М. Плєскачевського, М. А. Погорєцького, А. С. Подшибякіна, В. В. Поліщука, В. А. Ручкіна, А. Ю. Семенова, Є. Н. Тихонова, А. А. Топоркова, А. А. Шмирева та ін.

Попри безсумнівну значущість напрацювань перелічених науковців, констатуємо, що після реформи кримінального процесуального законодавства (2012 р.) процес розслідування злочинів та залучення оперативних підрозділів до проведення слідчих (розшукових) дій та інші зазнали кардинальних змін. Отже, наведене зумовлює необхідність подальших розробок у цій сфері, а відтак свідчить про актуальність обраної теми дисертації.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до Стратегії сталого Розвитку «Україна – 2020» (розділ 4), схваленої Указом Президента України від 12.01.2015 р. №5/2015; Концепції боротьби з тероризмом, схваленої Указом Президента України від 25 квітня 2013 р. № 230/2013, Постанови НАН України від 20.12.2013 р. №179 «Про Основні наукові напрями та найважливіші проблеми фундаментальних досліджень у галузі природничих, технічних і гуманітарних наук Національної академії наук України на 2014–2018 роки» та рекомендацій Ради президентів академій наук України для ВНЗ щодо виконання досліджень за Пріоритетними науковими напрямами досліджень (п. 3.4. Політико-правові науки); у межах

* Єдиний звіт ГПУ України щодо діяльності підрозділів СБУ за 2013–2018 рр. К.: ГПУ. 250 с.

науково-дослідної роботи Приватного вищого навчального закладу «Львівський університет бізнесу та права».

Мета і задачі дослідження. Мета роботи – комплексний аналіз теоретичних і практичних положень та розробка науково обґрунтованих пропозицій щодо удосконалення організаційно-тактичного забезпечення розслідування терористичних актів, що вчиняються з використанням вибухових пристроїв.

Для досягнення окресленої мети сформульовано такі основні *задачі*:

- визначити стан наукового розроблення поняття тероризму та методики його розслідування;
- надати криміналістичну характеристику терористичних актів із використанням вибухових пристроїв;
- розкрити типову слідчу картину терористичних актів, учинених із використанням вибухових пристроїв;
- охарактеризувати особу злочинця, що вчиняє терористичні акти з використанням вибухових пристроїв;
- з'ясувати особливості організації планування досудового розслідування терористичних актів із використанням вибухових пристроїв;
- виокремити слідчі ситуації початкового етапу досудового розслідування терористичних актів із використанням вибухових пристроїв;
- проаналізувати основні форми міжнародного співробітництва у досудовому розслідуванні терористичних актів, учинених із використанням вибухових пристроїв;
- окреслити тактичні завдання огляду місця вчинення терористичних актів із використанням вибухових пристроїв;
- визначити тактику проведення окремих слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування терористичних актів, учинених із використанням вибухових пристроїв;
- висвітлити тактику проведення негласних слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування терористичних актів, учинених із використанням вибухових пристроїв;
- розкрити особливості використання спеціальних знань під час досудового розслідування терористичних актів, учинених із використанням вибухових пристроїв.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини та закономірності, що виникають у процесі досудового розслідування терористичних актів, учинених із використанням вибухових пристроїв.

Предмет дослідження – організаційно-тактичне забезпечення розслідування терористичних актів, учинених із використанням вибухових пристроїв.

Методи дослідження. Методологічну основу дисертації становить *діалектико-матеріалістичний* метод, що сприяв розумінню об'єкта дослідження у контексті поєднання потреб науки і практики, методи *формальної логіки* (аналіз, синтез, дедукція, індукція, аналогія, абстрагування), що дало змогу детальніше усвідомити зміст задекларованих питань (у всіх розділах дисертації). У

дослідженні використовувалися *спеціально-правові методи*: *порівняльно-правовий* – під час аналізу норм матеріального і процесуального права, наукових категорій, визначень та підходів (підрозділи 1.2–1.4, 2.1–2.3, 3.1–3.4); *історико-правовий* – з метою розкриття змісту ключових понять («тероризм», «криміналістична характеристика», «міжнародне співробітництво» тощо), а також осягнення розвитку наукових поглядів на окремі проблемні аспекти (підрозділи 1.1–1.3, 2.1, 3.1–3.4); *догматичний* – у межах тлумачення правових та криміналістичних категорій (у всіх розділах дисертації); *системного аналізу* – для комплексного узагальнення ознак тероризму та діяльності з розслідування його проявів (підрозділи 1.2, 1.3, 1.4, 2.1–2.3, 3.1–3.4.2); *системно-структурний* – сприяв визначенню завдань органів досудового розслідування СБУ у розслідуванні вказаної категорії злочинів (підрозділи 2.1–2.3, 3.1–3.4); *статистичний* – задля ілюстрації теоретичних висновків на основі даних державної і відомчої статистики, узагальнення результатів вивчення емпіричних джерел (у всіх розділах дисертації); *соціологічні* – для підтвердження наукових висновків, що ґрунтуються на підсумках анкетування працівників органів досудового розслідування (у всіх розділах дисертації).

Емпіричну базу дослідження становлять статистичні та довідкові дані ГПУ, СБУ, Інтерполу, аналітичні матеріали кримінальних проваджень із розслідування терористичних актів за 20013–2017 рр.; узагальнені результати анкетування 150 слідчих СБУ з різних регіонів України; наукові та довідкові видання, законодавча й відомча нормативна база з питань регулювання діяльності з розслідування зазначених злочинів.

Наукова новизна одержаних результатів. У дисертації сформульовано низку нових положень і висновків, які мають вагоме значення для теорії кримінального процесу й юридичної практики. До найбільш суттєвих із них належать такі:

вперше:

– сформовано криміналістичну характеристику терористичних актів із використанням вибухових пристроїв, відповідно до якої основними структурними елементами є: особа злочинця; предмет злочинного посягання; спосіб підготовки, вчинення та приховання злочинів; слідова картина злочинів;

– визначено обставини, що негативно впливають на процес розслідування терористичних актів із використанням вибухових пристроїв, до яких належать: висока конспірація під час підготовки та вчинення злочину; всебічна підтримка терористичної діяльності деякими зарубіжними державами та міжнародними терористичними організаціями тощо.

– встановлено основні ознаки організованих злочинних груп, що вчиняють терористичні акти в Україні, за ознаками: соціально-політичними, національними, згуртованості, стійкості, розподілом ролей, способів прикриття тощо;

– обґрунтовано, що спосіб вчинення терористичних актів пов'язаний із переміщенням вибухових пристроїв воєнно-промислового комплексу через кордон, викрадених із території проведення ООС та складів ЗСУ;

– окреслено типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування терористичних актів із використанням вибухових пристроїв залежно від наявної доказової та орієнтуючої інформації в органах досудового розслідування;

удосконалено:

– типові ознаки особи злочинця, який вчиняє терористичні акти із використанням вибухових пристроїв, за критеріями: віку, національності, освіти, соціального становища, психологічного стану тощо;

– положення щодо організації проведення огляду місця вчинення терористичних актів із використанням вибухових пристроїв із залученням експертів (спеціалістів), зокрема: вибухотехнічних, судово-медичних, судово-біологічних, криміналістів, пожежників та ін.;

– наукові положення щодо планування розслідування терористичних актів із використанням вибухових пристроїв, на основі яких встановлено необхідність створення спеціальних слідчо-оперативних груп; введення у загальний план слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій;

дістали подальший розвиток:

– рекомендації щодо ефективної реалізації міжнародної правової допомоги під час досудового розслідування терористичних актів із використанням вибухових пристроїв;

– криміналістичні рекомендації щодо використання окремих слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування терористичних актів із використанням вибухових пристроїв: обшуку, освідчення особи, допиту, впізнання, судових експертиз;

– особливості тактики проведення окремих негласних слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування терористичних актів із використанням вибухових пристроїв;

– тактичні рекомендації щодо призначення та проведення судових експертиз за кримінальним провадженням під час розслідування терористичних актів із використанням вибухових пристроїв, зокрема криміналістичних, вибухотехнічних, судово-медичних тощо.

Практичне значення одержаних результатів у тому, що вони можуть бути використані у:

– науково-дослідній роботі – для подальшої розробки науково обґрунтованих положень і рекомендацій щодо діяльності слідчих органів;

– правотворчій діяльності – з метою вдосконалення відповідних положень Кримінального процесуального кодексу України;

– правозастосовній діяльності – задля підвищення ефективності слідчих підрозділів правоохоронних органів України у розслідуванні терористичних актів із використанням вибухових пристроїв ;

– навчальному процесі – у рамках підготовки підручників і посібників, викладання навчальної дисципліни «Криміналістика», «Кримінальний процес».

Особистий внесок здобувача. Дослідження дисертантом виконано самостійно. Усі положення і висновки, що викладені в дисертації та складають її новизну, розроблені автором особисто.

Апробація результатів дисертації. Основні результати роботи обговорено на засіданнях кафедри Львівського університету бізнесу і права. Підсумки наукових досліджень, висновки та пропозиції за дисертацією оприлюднено на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях, зокрема: VI Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави» (м. Харків, 1 грудня 2017 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Проблеми застосування інформаційних технологій правоохоронними структурами України та вищими навчальними закладами зі специфічними умовами навчання» (м. Львів, 22 грудня 2017 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Право, суспільство і держава: форми взаємодії» (м. Київ, 12–13 січня 2018 р.); міжнародній науково-практичній конференції «Право як ефективний суспільний регулятор» (м. Львів, 16–17 лютого 2018 р.).

Публікації. Основні положення, висновки та пропозиції за результатами дослідження викладено у дев'яти наукових статтях, із яких п'ять публікації – в наукових фахових юридичних виданнях (зокрема, одна – у зарубіжному виданні) та чотири – тези доповідей на науково-практичних конференціях.

Структура дисертації. Дисертація складається з анотацій українською та англійською мовами; переліку умовних скорочень; вступу; трьох розділів, що містять одинадцять підрозділів; висновків; списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 257 сторінок, із яких 186 – основний текст, 30 – список використаних джерел (299 найменувань), 23 – додатки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність обраної теми дисертації; визначено зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; вказано мету, завдання, об'єкт, предмет і методи дослідження; розкрито наукову новизну, теоретичне і практичне значення одержаних результатів; наведено дані про апробацію та публікації результатів дослідження.

Розділ 1 «Криміналістична характеристика терористичних актів та методики розслідування» складається з чотирьох підрозділів і присвячений проблемам розроблення наукової теорії поняття та змісту терористичної діяльності, методики розслідування, окресленню криміналістичної характеристики зазначених злочинів.

У підрозділі 1.1 «*Стан наукового розроблення поняття терористичних актів та методики розслідування*» проаналізовано теоретичні та правові основи розвитку окремої теорії розслідування терористичних актів.

Визначено, що розвиток цієї теорії формувався впродовж двох етапів: перший (друга половина ХХ ст. – 1960 р. – кінець 1991 р.), у рамках якого отримано її кваліфікаційну характеристику в міжнародних та вітчизняних нормативно-правових актах; другий (сучасний період незалежності України) – поява сформованого наукового вчення про терористичну діяльність, яка становить складне, соціально-політичне, кримінологічне, кримінально-правове

явище, що породжує безліч форм (у вигляді організованих груп, організацій і держав) та способів їх учинення.

Нині науковці і практики сформували окрему теорію щодо методики розслідування терористичних актів як систему організаційно-правових і тактичних дій, яка потребує постійного удосконалення на основі сучасного реформування законодавства і правоохоронної системи та соціально-економічного розвитку суспільства.

У підрозділі 1.2 *«Криміналістична характеристика терористичних актів, учинених із використанням вибухових пристроїв»* наведено відомості про особливості правопорушень: стан, структуру та динаміку, спосіб підготовки, вчинення та приховування зазначених злочинів.

Окреслено на якісно-кількісному рівні предмет, об'єкт злочинного посягання, типові й оригінальні способи вчинення та маскуваня злочинів, а також сліди вчинення терористичних актів, учинених із використанням вибухових пристроїв. Констатовано, що в Україні терористична діяльність організовується квазідержавними утвореннями «ДНР» і «ЛНР», на території яких здійснюється підготовка терористичних груп за підтримки Російської Федерації з метою досягнення політичних цілей. Географія вчинення терористичних актів в Україні охоплює всі області, а найбільше Донецьку і Луганську, що пов'язані з російською окупацією. Періодично терористичні акти вчиняються у м. Києві, Дніпропетровській, Закарпатській, Волинській, Львівській, Одеській, Рівненській Одеській, Чернівецькій, Харківській областях.

Зроблено висновок, що терористичні акти вчиняються з використанням вибухових пристроїв (100%) фугасної або акумулятивної дії, які постачає воєнно-промисловий комплекс РФ для терористів на окуповані території України з подальшим контрабандним переміщенням через український кордон на територію нашої держави (80%), вибухових пристроїв, викрадених військовими у зоні ООС або зі складів збройних сил України (20%). Ця злочинна діяльність має високий політичний характер, відтак для розслідування таких злочинів необхідне наукове розроблення методики діяльності слідчих підрозділів.

У підрозділі 1.3 *«Типова слідча картина» терористичних актів, учинених із використанням вибухових пристроїв»* визначено теорію відображення слідів вчиненого терористичного акту з використанням вибухових пристроїв.

Доведено, що слідова картина терористичних актів, що вчиняються з використанням вибухових пристроїв, складається зі сукупності матеріальних та ідеальних слідів, які відображають механізм вчинення злочину й утворюють ідеальні сліди в пам'яті осіб, матеріальні сліди-предмети, сліди-відображення, сліди-речовини тощо.

Механізм утворення слідів терористичного акту з використанням вибухових пристроїв закладається у процесі підготовки, вчинення і його приховання і охоплює: матеріальні сліди, які утворюються під час контрабандного переміщення або викрадення вибухового пристрою (55,7%), відтворення у пам'яті свідків (потерпілих) (33,2%); під час закладення вибухівки (42,2%), матеріальні сліди після вибуху (88,9%).

У процесі дослідження слідчої практики та наукових джерел виокремлено п'ять груп слідів вибуху при вчиненні терористичних актів: 1) фрагменти вибухового пристрою, 2) сліди у центрі (епіцентрі) вибуху, 3) сліди впливу ударної хвилі вибуху, 4) сліди вторинних осколків; 5) ідеальні сліди вибуху. Зазначені сліди охарактеризовано з позиції криміналістичної науки.

У підрозділі 1.4 «Криміналістична характеристика осіб, які вчиняють терористичні акти з використанням вибухових пристроїв» проаналізовано матеріали слідчої та судової практики і визначено коло осіб, які вчиняють терористичні акти з використанням вибухових пристроїв.

Узагальнено відомості про категорії правопорушників, зокрема вік, стать, освіту, фах, займану посаду, про пошукові ознаки, важливі для встановлення конкретних осіб, причетних до зазначених злочинів.

З'ясовано, що основними фігурантами злочинів є: особи які належать до терористичних держав ДНР, ЛНР (так звані бойовики); громадяни України, які проживають на окупованих територіях; керівники та члени організованих злочинних груп терористичної спрямованості, до яких входять співробітники спецслужб, розвідки і кадрових військових РФ, а також найманці з представників багатьох інших національностей (Америци, Іспанії, Італії, Франції, Канади, Росії, України, Польщі, Сербії, Єгипту, Лівану та ін.), для яких терористична діяльність є засобом досягнення політичної влади або поліпшення свого матеріального становища. Співучасниками таких правопорушень зазвичай стають окремі громадяни України та військовослужбовці ЗСУ.

Визначено основні ознаки створення організованих терористичних груп та здійснено їх поділ за елементами організованості, непохитності, чисельності, озброєння тощо.

Розділ 2 «Організаційні засади забезпечення досудового розслідування терористичних актів, учинених із використанням вибухових пристроїв» складається з трьох підрозділів і присвячений проблемам розроблення наукової теорії організації планування розслідування, визначення типових слідчих ситуацій та організації міжнародного співробітництва під час розслідування терористичних актів.

У підрозділі 2.1 «Організація планування досудового розслідування терористичних актів, вчинених з використанням вибухових пристроїв» розглянуто створення наукової теорії організації планування розслідування, визначення типових слідчих ситуацій та організації міжнародного співробітництва під час розслідування терористичних актів.

Визначено, що планування належить розглядати як метод організації досудового розслідування, суть якого полягає у творчій розумовій діяльності слідчого щодо створення уявної організаційної моделі розслідування конкретного злочину, змістом якої є визначення порядку, термінів, сил та засобів, які слід використати під час встановлення обставин, що підлягають доказуванню, та під час їх безпосереднього доказування.

Окреслено основні чинники, що впливають на організацію планування терористичного акту, вчиненого з використанням вибухових пристроїв. Доведено, що для розслідування терористичного акту має бути створена

постійна слідчо-оперативна група із окремими підгрупами: інформаційно-аналітичного забезпечення й аналізу (55%); організації роботи й координації дій слідчих підгруп (30%); відпрацьовування пунктів перепуску через кордон, на яких вчиняється контрабанда вибухових пристроїв, та військових частин, де може викрадатися вибухівка (25%); із дослідження слідів на місцях вибухів (робота зі свідками й потерпілими) (45%) тощо.

У підрозділі 2.2 «Типові слідчі ситуації початкового етапу досудового розслідування терористичних актів, учинених із використанням вибухових пристроїв» розглянуто види слідчих ситуацій початкового етапу розслідування терористичних актів.

У процесі вивчення кримінальних поведень встановлено, що основні типові слідчі ситуації при вчиненні терористичних актів із використанням вибухових пристроїв залежать від: обстановки збереження місця події після вибуху, виду вибухового пристрою, характеристики осіб, які підозрюються у вчиненні терористичного акту. Залежно від збереження обстановки місця події, де було вчинено терористичний акт із використанням вибухових пристроїв, слідча ситуація буває такою: початкова обстановка місця події збереглася частково або повністю (25%); початкова обстановка місця події повністю знищена вибуховими пристроями (75%). Відтак розроблено тактичні завдання щодо визначення та проведення слідчих (розшукових) дій.

У підрозділі 2.3 «Міжнародне співробітництво під час досудового розслідування терористичних актів, учинених із використанням вибухових пристроїв» розглянуто основні форми міжнародного співробітництва під час досудового розслідування терористичних актів.

Вивчення практичної міжнародної правоохоронної діяльності свідчить, що зазвичай правовою підставою реалізації заходів міжнародного співробітництва при розслідуванні терористичних актів є багатосторонні міжнародні договори з питань міжнародної правової допомоги та інших форм міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні, передбачених КПК України.

Встановлено, що більшість запитів про надання міжнародної правової допомоги передбачає проведення низки процесуальних дій, розшукових заходів, вирішення інших завдань із метою розслідування. Ефективним методом розшуку терористів є використання міжнародних поліцейських організацій Інтерполу та Європолу.

Розділ 3 «Тактичне забезпечення провадження слідчих (розшукових) дій під час розслідування терористичних актів, учинених із використанням вибухових пристроїв» складається з чотирьох підрозділів, у яких акцентовано на окремій методиці розслідування, тактиці проведення окремих слідчих (розшукових) дій у кримінальних провадженнях, що стосуються терористичних актів, учинених із використанням вибухових пристроїв.

У підрозділі 3.1 «Тактика огляду місця вчинення терористичних актів із використанням вибухових пристроїв» аргументовано, що особливістю зазначених злочинів є те, що основне інформаційне джерело відомостей про злочини, пов'язані із застосуванням вибухових пристроїв, становить огляд

місця події, огляд трупів та живих осіб, спрямований на виявлення і вилучення різних слідів.

З'ясовано, що до особливостей тактичного забезпечення огляду зазначених злочинів належить залучення широкого кола спеціалістів; техніків-криміналістів та вибухотехніків, судово-медичних експертів, дозиметристів, спеціалістів у галузі будівництва, саперів військових частин, спеціалістів у галузі вибухової техніки МНС та інших. Визначено тактику використання методів огляду місця події у рамках статистичної і динамічної стадій у приміщеннях, транспортних засобах, на відкритій місцевості. Окреслено порядок вилучення та транспортування речових доказів.

У підрозділі 3.2 *«Тактика окремих слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування терористичних актів, учинених із використанням вибухових пристроїв»* обґрунтовано, що тактичного забезпечення потребують такі слідчі (розшукові) дії, як обшук, затримання, освідування особи, допит, впізнання та судові експертизи.

Акцентовано, що з метою успішного проведення затримання підозрюваного необхідно використовувати тактичні операції із одночасним проведенням обшуків (затриманого, транспортних засобів, приміщень), освідування підозрюваних для виявлення слідів вибуху.

Підтверджено, що тактика допиту потерпілих і свідків та впізнання здійснюється з урахуванням їхніх стресових психологічних станів, пов'язаних із вибухом, і передбачає залучення психологів. Під час допиту підозрюваного необхідно застосовувати тактичні прийоми психологічної переваги та пред'явлення матеріалів відеоспостереження та інших доказів.

У підрозділі 3.3 *«Тактика окремих негласних слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування терористичних актів, учинених із використанням вибухових пристроїв»* констатовано, що ефективне розслідування зазначених злочинів неможливе без застосування негласних слідчих (розшукових) дій, позаяк у більшості випадків відомості про особу, яка його вчинила, нема змоги отримати в інший спосіб.

Окреслено основні види негласних слідчих (розшукових) дій та тактику їх проведення. Підтверджено, що вони проводяться оперативними підрозділами за дорученням слідчого з метою встановлення всіх учасників злочину, місця їхнього перебування, відстеження переговорного процесу підготовки, вчинення та приховання злочину.

У підрозділі 3.4 *«Тактичні особливості використання спеціальних знань під час досудового розслідування терористичних актів, учинених із використанням вибухових пристроїв»* зауважено, що зазначені кримінальні правопорушення мають потужну руйнівну дію, а відтак для виявлення їхніх слідів (ознак) та отримання доказів потрібні спеціальні прийоми і методи дослідження, що вимагає застосування спеціальних знань у формі експертиз.

Визначено види, завдання та порядок проведення судових експертиз. Доведено, що основною експертизою є вибухотехнічна з дослідження

вибухових пристроїв та їх частин і фрагментів, вибухових речовин та слідів, залишених після вибуху.

ВИСНОВКИ

У дисертації теоретично узагальнено та наведено нове вирішення наукового завдання, зокрема визначення організаційно-тактичного забезпечення розслідування терористичних актів із використанням вибухових пристроїв, а також шляхів його вдосконалення. Відтак у рамках дослідження сформульовано низку висновків, пропозицій та рекомендацій, спрямованих на досягнення задекларованої мети.

1. Вивчення історичних джерел засвідчило, що виникнення й визначення поняття «тероризм» простежується впродовж всього існування людства і є складним, соціально-політичним та кримінально-правовим явищем, яке нині окреслене в міжнародних і вітчизняних нормативно-правих актах. У ХХІ ст. терористичні акти стали міжнародною проблемою і переросли в організовану злочинну діяльність, яка вчиняється організованими злочинними групами, злочинними організаціями і спеціально створеними терористичними державами, які започаткували безліч форм і способів їх учинення.

Досліджуючи стан наукової розробки основних проблем, пов'язаних із розслідуванням терористичних актів, встановлено, що вони стали предметом наукових розвідок учених і практиків ХХ ст., в яких зацентровано на розробленні загальних основ криміналістичної методики. Зокрема, зроблено висновок, що вказана проблема розглядалася частково в період Незалежності України у рамках протидії злочинам, учиненим проти життя і здоров'я особи та пов'язаним із кримінальними вибухами (на рівні посібників, дисертацій та методичних рекомендацій). Це обумовлено також прийняттям нового кримінального процесуального законодавства (КПК України 2012 р.), яке кардинально змінило організацію розслідування злочинів і вимагало сучасного наукового розроблення проблеми. І, врешті, ця проблема вкрай загострилася 2014 р. після анексії Криму та створення терористичних держав на Сході України за участі збройних формувань РФ.

2. Під час дослідження криміналістичної характеристики терористичних актів із використанням вибухових пристроїв встановлено, що ці злочини значно територіально поширилися, зокрема локалізуються в обласних центрах та на Сході України і мають певний спосіб учинення злочинних дій. Охарактеризовано стан злочинності, вибухові пристрої, час, місце, способи підготовки, вчинення і приховування злочину, предмет посягання, обставини, що сприяють його вчиненню. Доведено, що для вчинення терористичних актів використовуються вибухові пристрої воєнно-промислового виробництва (фугасні (35%) й осколочні (65%)), які надходять до України контрабандним шляхом (75%) і викрадені у зоні проведення ООС та у військових формувань (склади озброєння) ЗСУ (25%).

3. Аналіз кримінальних проваджень із розслідування терористичних актів із використанням вибухових пристроїв дав змогу визначити типову слідчу ситуацію, що охоплює сукупність матеріальних та ідеальних слідів залежно від механізму вчинення злочину, які утворюються: під час контрабандного переміщення та викрадення вибухового пристрою (55,7%), відтворення у пам'яті свідків (потерпілих) (33,2%); під час закладення вибухівки (42,2%), матеріальні сліди після вибуху (88,9%).

4. Визначено й охарактеризовано особу злочинця, який вчиняє терористичні акти, за такими ознаками, як: стать, вік, освіта, сімейне становище, правовий статус, психологічний стан тощо. З'ясовано, що 45% злочинів скоюють особи у віці 18–30 років, 35% – 30–45 років, 20% – понад 45 років. У 95% випадків ці злочини вчиняються чоловіками і тільки у 5% – жінками. За освітнім рівнем особи злочинця 20,5% осіб мають базову та повну вищу освіту (зокрема 40% закінчили спеціальні вузи силових структур або збройних сил), 30% – професійно-технічну освіту, 45% – базову та повну загальну середню освіту. Водночас 35% указаних злочинів учиняються громадянами України, 65% – іноземними громадянами; 32% обвинувачених у тероризмі схильні до зловживання алкоголем або наркотиками, 22% – раніше засуджені за злочини проти життя і здоров'я особи та обігу наркотичних засобів. Мотивами вчинення злочину, за правило, є прагнення здобути політичну владу, мати контроль над територією або засобом утримання такої влади (19%); реалізація націоналістичних поглядів, релігійної ідеології (12,5%); отримання матеріального прибутку (18%). Визначено підстави об'єднання осіб в організовані злочинні групи, злочинні організації та наведено характеристику щодо їх чисельності, ієрархії, розподілу ролей та за характером злочинних дій (вчиняють одноразові терористичні акти; провадять регулярну, систематичну терористичну діяльність). Залежно від цілей вони бувають політичними, націоналістичними, релігійними, сепаратистськими.

5. Організація планування досудового розслідування терористичних актів із використанням вибухових пристроїв ґрунтується на версійному підході, методі моделювання, інших наукових способах і методах організації роботи слідчого на основі пізнання події кримінального правопорушення. Відтак визначено найбільш типові слідчі версії щодо осіб, які можуть вчиняти терористичні акти з використанням вибухових пристроїв. Це, зокрема: члени терористичної групи або організації (33%); особа, яка раніше служила у спеціальних підрозділах МВС СБУ, МЗСУ, батальйонах опору іноземній агресії (42%); яка перебувала раніше в зоні ООС або інших гарячих точках бойових дій (38%); яка працює як терорист за наймом (іноземець-емігрант, громадянин України) (48%) та ін.

6. Встановлено, що типовими слідчими ситуаціями на початковому етапі розслідування терористичних актів із використанням вибухових пристроїв є такі: обстановка місця події збереглася частково або повністю (25%); обстановка місця події повністю знищена вибуховими пристроями (75%); особа, підозрювана у вчиненні терористичного акту з використанням

вибухового пристрою, затримана на місці злочину або після його вчинення (15%); особа, яка вчинила терористичний акт із використанням вибухового пристрою, не відома (75%). Щодо зазначених типових слідчих ситуацій окреслено тактичні завдання з проведення слідчих (розшукових) дій та пошукових заходів.

7. Міжнародне співробітництво під час розслідування терористичних актів із використанням вибухових пристроїв реалізується згідно з КПК України, Законом України «Про боротьбу з тероризмом», Міжнародними конвенціями та укладеними міжнародними договорами України із зарубіжними державами щодо надання процесуальної допомоги. Дієвим способом міжнародного співробітництва є використання допомоги Європолу й Інтерполу. Розглянуто основні форми міжнародного співробітництва, до яких належать: прохання, запит, доручення; також визначено основні напрями удосконалення такого співробітництва.

8. Доведено, що одним із перспективних напрямів підвищення ефективності розслідування терористичних актів із використанням вибухових пристроїв та визначення слідчої версії є діяльність слідчо-оперативної групи з тактики проведення огляду місця події за послідовністю застосування прийомів і засобів із залученням експертів. Такими експертами можуть бути спеціалісти (вибухотехніки, судово-медичні, криміналісти, пожежники, МНС, воєнних саперів, ґрунтознавців та інші) для з'ясування й фіксації обстановки на місці події; виявлення, фіксації й вилучення матеріальних слідів, що визначають безпосередню причину вибуху; фіксації й вилучення слідів, що вказують на конкретну особу чи осіб, причетних до події; виявлення умов, які сприяли виникненню вибуху. Визначено тактику огляду місця події залежно від місця вчинення терористичного акту: у транспортних засобах (23%), закритих приміщеннях (38%), на відкритій місцевості (48%) (Додаток А).

9. Доведено, що особливості розроблення тактики проведення окремих слідчих (розшукових) дій у розслідуванні терористичних актів із використанням вибухових пристроїв полягають у використанні сучасних способів і прийомів проведення слідчого огляду, затримання, обшуку й освідування підозрюваного, допиту та впізнання. Запропоновано типові тактичні операції щодо забезпечення проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування зазначених злочинів, зокрема вчинених організованими злочинними групами.

10. Розглянуто тактику проведення окремих слідчих (розшукових) дій: зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж; зняття інформації з електронних інформаційних систем; контроль за вчиненням злочину (контрольована поставка) на етапах підготовки чи безпосереднього проведення; фіксації ходу і результатів; оцінки отриманих результатів та визначення їх місця і ролі в системі доказової інформації у кримінальному провадженні. Сформовано загальні організаційно-тактичні засади їх проведення, визначено проблемні питання та шляхи їх вирішення. Визначено тактичні особливості у разі необхідності розкриття до завершення досудового розслідування справжніх

відомостей щодо спеціально утворених суб'єктів господарювання або щодо особи, яка діє без розкриття достовірних відомостей про неї.

11. Аналіз матеріалів слідчої практики засвідчив, що під час розслідування терористичних актів із використанням вибухових пристроїв у 100% випадків залучення спеціалістів здійснюється для огляду місця події та трупів із метою з'ясування механізму утворення слідів, відшукування ознак вибухових пристроїв, встановлення причин виникнення руйнувань, надання допомоги у використанні засобів фіксації, вилучення та пакування доказів.

У дисертації визначено тактичні особливості проведення судових експертиз, зокрема: вибухотехнічної (вибухових пристроїв і їхніх слідів) (100%); пожежотехнічних (25%), трасологічних (74%); судово-медичних та психіатричних (60%); речових доказів (54%); одорологічних (43%); почеркознавчої (22%); експертизи комп'ютерів, носіїв та технологій (15%); експертизи матеріалів, засобів відео- та звукозапису (29%); ґрунтознавчої (12%) експертизи та ін.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. Савчук М. В. Криміналістична характеристика способів вчинення терористичних актів із використанням вибухових пристроїв. *Порівняльно-аналітичне право*. Ужгород. УНУ, 2017. № 4. С. 295–289.

2. Савчук М. В. Питання організації планування розслідування терористичних актів, вчинених із використанням вибухових пристроїв. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія «Юридичні науки». Херсон: ХДУ, 2018. Вип. 1. Т. 2. С. 144–147.

3. Савчук М. В. Криміналістична характеристика осіб, які вчиняють терористичні акти з використанням вибухових пристроїв. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія «Юридичні науки». Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2018. № 889. С. 144–147.

4. Савчук М. В. Правові основи міжнародного співробітництва під час досудового розслідування терористичних актів, учинених з використанням вибухових пристроїв. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія «Право». Ужгород: УНУ, 2018. № 49. Т. 2. С. 158–161.

5. Савчук М. В. Тактика проведення огляду місця вчинення терористичних актів із використанням вибухових пристроїв. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. 2017. № 6. Ч. 2. С. 145–148.

2. Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

6. Савчук М. В. Характеристика вибухових пристроїв, що використовуються для вчинення терористичних актів. *Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави: матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Харків, 1 грудня 2017 р.). Х.: Харківський національний університет внутрішніх справ, 2017. С. 310–312.

7. Савчук М. В. Інформаційно-аналітичне забезпечення розслідування терористичних актів, з використанням вибухових пристроїв. *Проблеми застосування інформаційних технологій правоохоронними структурами України та вищими навчальними закладами зі специфічними умовами навчання*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 22 грудня 2017 р.). Львів: ЛьвДУВС, 2018. С. 336–340.

8. Савчук М. В. Судова експертиза як джерело інформації у розслідуванні терористичних актів з використанням вибухових пристроїв. *Право, суспільство і держава: форми взаємодії*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (12–13 січня 2018 р.). К.: Центр правових наукових досліджень, 2018. С. 100–104.

9. Савчук М. В. Вибухотехнічна експертиза у кримінальних провадженнях терористичних актів, вчинених з використання вибухових пристроїв. *Право як ефективний суспільний регулятор*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (16–17 лютого 2018 р.). Львів: Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2018. С. 99–103.

АНОТАЦІЯ

Савчук М. В. Організаційно-тактичне забезпечення розслідування терористичних актів, вчинених з використанням вибухових пристроїв. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. – Національний університет «Львівська політехніка», Львів, 2018.

Дисертацію присвячено комплексному дослідженню проблем, пов'язаних із розслідуванням терористичних актів, учинених із використанням вибухових пристроїв. Надано криміналістичну характеристику зазначених злочинів, з'ясовано слідову картину злочину й типові слідчі ситуації, окреслено організацію планування розслідування та форми міжнародної співпраці в кримінальному провадженні.

Розроблено тактичні особливості з проведення окремих слідчих (розшукових) дій: огляду, обшуку, затримання, освідування, допиту та судових експертиз. Визначено види негласних слідчих (розшукових) дій і тактику їх проведення.

Ключові слова: терористичний акт; вибухові пристрої; організація розслідування, міжнародне співробітництво; слідчі (розшукові) дії; тактичне забезпечення; тактичні прийоми.

АННОТАЦИЯ

Савчук Н. В. Организационно-тактическое обеспечение расследования террористических актов, совершенных с использованием взрывных устройств. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.09 – уголовный процесс и криминалистика; судебная

экспертиза; оперативно-розыскная деятельность. – Национальный университет «Львовская политехника», Львов, 2019.

Диссертация посвящена комплексному изучению проблем, связанных с расследованием террористических актов, совершенных с использованием взрывных устройств. Приведена криминалистическая характеристика на качественно-количественном уровне данных об элементах преступления, таких как предмет, объект преступного посягательства, типичные и оригинальные способы совершения и маскировки преступлений и следы совершения террористических актов, совершенных с использованием взрывных устройств. Отмечено, что сегодня в Украине террористическая деятельность организуется квазигосударственными образованиями «ДНР» и «ЛНР», на территории которых осуществляется подготовка террористических групп, поддерживаемых Российской Федерацией, с целью достижения политических намерений. География совершения террористических актов в стране охватывает все области, а более всего – Донецкую и Луганскую, которые сопряжены с русской оккупацией. Периодически террористические акты совершаются в г. Киеве, Днепропетровской, Закарпатской, Волынской, Львовской, Одесской, Ровенской, Черновицкой, Харьковской областях. Доказано, что следовая картина террористических актов, совершаемых с использованием взрывных устройств, состоит из материальных и идеальных следов, которые отображают механизм совершения преступления и образуют идеальные следы в памяти лиц, материальные следы-предметы, следы-отражения, следы-вещества и т. п.

Обобщены сведения о категориях правонарушителей, в частности их возраст, пол, образование, профессия, занимаемая должность, поисковые признаки которых важны для установления конкретных лиц, причастных к данным преступлениям.

Указано, что планирование следует рассматривать как метод организации досудебного расследования, суть которого заключается в творческой, умственной деятельности следователя по созданию мнимой организационной модели расследования конкретного преступления, сутью которой является определение очередности, неотложности, сил и средств, которые следует использовать при установлении обстоятельств, подлежащих доказыванию, и в ходе их непосредственного доказывания.

В процессе изучения криминальных поведений установлено, что типичные следственные ситуации при совершении террористических актов с использованием взрывных устройств зависимы от: обстановки сохранения места события после взрыва, вида взрывного устройства, характеристики лиц, подозреваемых в совершении террористического акта. К особенностям тактического обеспечения обзора данных преступлений относится привлечение широкого круга специалистов, техников-криминалистов и взрывотехников, судебно-медицинских экспертов, дозиметристов, специалистов в отрасли строительства, саперов воинских частей, специалистов в сфере взрывной техники МЧС и др.

Определена тактика использования методов обзора места события в статистической и динамической стадии в помещениях, транспортных средствах, на открытой местности; приведен порядок и транспортировка вещественных доказательств.

Акцентируется, что с целью успешного проведения задержания подозреваемого необходимо использовать тактические операции с одновременным проведением обысков (задержанного, транспортных средств, помещений), освидетельствование подозреваемых для выявления следов взрыва. Тактика допроса потерпевших и свидетелей и опознания осуществляется с учетом их стрессовых психологических состояний, связанных с взрывом, и предусматривает привлечение психологов. Допрашивая подозреваемого, следует применять тактические приемы психологического преимущества и предъявления материалов видеонаблюдения и других доказательств.

Рассмотрена тактика проведения отдельных следственных (розыскных) действий: снятие информации с транспортных телекоммуникационных сетей и электронных информационных систем; контроль над совершением преступления (контролируемая поставка) на этапах: подготовки, непосредственного проведения, фиксации хода и результатов, оценки полученных результатов и определения их места и значения в системе доказательной информации в уголовном производстве. Сформулированы общие организационно-тактические принципы их проведения, определены проблемные вопросы и пути их решения.

Разъяснены тактические особенности в случае необходимости раскрытия до завершения досудебного расследования подлинных сведений касательно созданных образованных субъектов ведения хозяйства или действующего без раскрытия достоверных сведений. Изложены виды, задания и порядок проведения судебных экспертиз. Доказано, что главной экспертизой является взрывотехническая, исследования взрывных устройств и их частей и фрагментов, взрывчатых веществ и следов, оставленных после взрыва.

Ключевые слова: террористический акт, взрывное устройство, организация расследования, международное сотрудничество, следственные (розыск) действия, тактическое обеспечение, тактические приемы.

ANNOTATION

Savchuk M. V. Organizational and Tactical Support of the Investigation of Terrorist Acts Committed with the Use of Explosive Devices. – Qualifying scientific research on the rights of the manuscript.

The Thesis for a Candidate Degree in Law, in specialty 12.00.09 – Criminal Procedure and Criminalistics; forensic examination; operative search activity. – National University «Lviv Polytechnic» of the Ministry of Education and Science of Ukraine, Lviv, 2019.

Dissertation is sanctified to complex research of problems, related to investigation assassinations perfect with the use of explosive devices. Criminalistics

description of the marked crimes is given, certainly to track picture of crime and typical inquisitional situations, organization of planning of investigation and form of international cooperation is outlined in criminal realization.

Tactical features are worked out from realization of separate inquisitional (of criminal investigation) actions: review, search, detention, interrogation and judicial examinations. The types of secret inquisitional (of criminal investigation) actions and tactics of their realization are certain.

Key words: assassination; explosive devices; organization of investigation, international cooperation; inquisitional (to the search) actions; tactical providing; tactical.

Підписано до друку 02.04..2019 р.
Формат 60×84/16. Папір офсетний. Умовн. друк. арк. 0,9.
Тираж 100 прим. Зам. № 154-19.

Львівський державний університет внутрішніх справ
Україна, 79007, м. Львів, вул. Городоцька, 26.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 2541 від 26 червня 2006 р.